

Haydns pianotrior

Haydn skrev ett 40-tal pianotrior under i huvudsak två perioder, 12 tidiga verk kring 1760 och 28 under åren 1784-96. Dessa trior är inte kammarmusik i egentlig mening om man med detta menar verk för flera likvärdiga stämmor, utan snarare verk för solopiano, soloviolin och ackompanjerande cello. Detta kan sägas även om de senare, mogna verken. Haydns pianotrior genomgår alltså inte den utveckling som hans stråkkvartetter gör, från verk för ackompanjerad soloviolin till verk för flera likvärdiga stämmor.

Av detta förhållande får man inte dra slutsatsen att det rör sig om ointressant musik. Tvärtom, de har visserligen hamnat i skuggan av symfonier och stråkkvartetter men många av dem utgör stycken av allra yppersta klass. Enligt Charles Rosen¹ är minst 12 av dem intressantare än Mozarts trior om man undantar de i B-dur (K 502) och E-dur (K 542). Och trots att cellostämmorna oftast endast dubblar basstämmorna i pianot² finns det många cellister, som finner dem högst fascinerande att spela. Men Rosen menar att det kanske mest vägande skälet för att intressera sig för dessa verk är att de, tillsammans med Mozarts pianokonsert, utgör de mest briljanta och virtuosa pianoverk som skrevs före Beethoven.

Pianotrio A-dur Hob. XV:18

1 *Allegro moderato* 2 *Andante* 3 *Allegro*

1794

A-durtrion, som tillkom i samband med Haydns andra vistelse i London, ingår i ett set om tre trior (Hob. XV:18-20) skrivna för hustrun till prins Anton Esterházy. Första satsen, *Allegro moderato*, har sonatform, med ett tema som dominerar hela satsen. Denna monotematiska sonatform kan sägas vara ett av Haydns adelsmärken. Efter tre inledande ackord klingar huvudtemat ut i pianot.



Notexemplet är hämtat från pianostämman, men den undre stämman är dubblad av violinen. Man kan lägga märke till imitationstekniken, som går igenom i hela satsens textur: understämman upprepar med en taks förskjutning rytmen i överstämman fras. ”Sidotemat” är helt enkelt huvudtemat i dominanttonarten, E-dur. Expositionen ska tas i repris. Det ska enligt partituret även satsens andra halva, genomföring + återtagning, men nu för tiden hör man sällan detta i live-framföranden eller i skivinspelningar. En kort coda avslutar satsen.

Andra satsen, *Andante*, är en siciliano i tredelad ABA-form.³ A-temats melodi (a-moll) delas på ett raffinerat sätt mellan pianot och violinen:



B-delens tema går i A-dur:

¹ Charles Rosen, *The Classical Style*, New York: W.W. Norton & Company, 1998

² På Haydns tid var pianots bas fortfarande tunn i klangen och hade, jämfört med ett modernt instrument, verkligen behov av att dubblas.

³ Dans av sicilianskt ursprung i 6/8- eller 12/8-dels takt. Den har en vaggande, ofta punkterad rytm, som dock saknas här.



A-delen återkommer och avslutar.

Finalsatsen, *Allegro*, har en ovanlig form. Den har varken typisk sonatform eller rondoform och den är heller inte en vanligt förekommande hybrid mellan dessa båda, ett sonatrondo. Men för amatörlyssnaren är det lättast att betrakta den som ett rondo med en ständigt återkommande refräng interfolierad av mellanliggande episoder enligt schemat ABABA.

Refrängen eller ritornellen är ett avsnitt i två delar, där varje del repriseras ungefär på samma sätt som A-delen i en menuettsats.⁴ Första repriserna har en livlig, synkoperad melodi:



Den andra reprisens tema är likartad och övergår i slutet i tema 1.

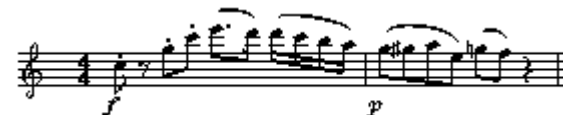
Episoderna B använder sig av material från refrängen, den första i E-dur den andra i A-dur. En kort A-del avslutar.

Pianotrio C-dur Hob. XV:27

1 *Allegro* 2 *Andante* 3 *Finale: Presto*

1796

C-durtrion, som tillkom efter Haydns andra vistelse i London, ingår i ett set om tre trioner (Hob. XV:27-29). De skrevs för den framstående pianisten Therese Jansen och innehåller några av Haydns tekniskt mest krävande pianopassager. Första satsen, *Allegro*, är i stort sett monotematisk; sidogruppen innehåller inget utpräglat tema utan markerar sin plats med sin dominanttonart. Däremot är huvudgruppen rik på olika teman. Huvudtemat introduceras, liksom alla teman i verket, i pianot. Det börjar med ett brutet C-durackord:



Ett annat viktigt avsnitt är dialogen mellan piano och violin:

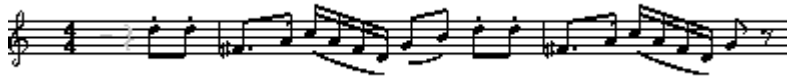


Sidogruppen inleds med ett brutet G-durackord:



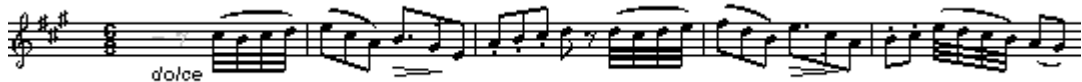
⁴ Menuett-delen (liksom för övrigt trio-delen) i en menuettsats har uppbyggnaden ||: a :||: b – a :|| där **a** är ”huvudtemat”, **b** ”sidotemat”, som mynnar ut i en återgång till tema **a**. De två delarna spelas i repris.

Den bjuder i övrigt på stora utmaningar för pianisten bl.a. i form av 16-delstrioler i oktaver. Ett mera melodiskt sluttema avslutar expositionen som i vanlig ordning ska repriseras:

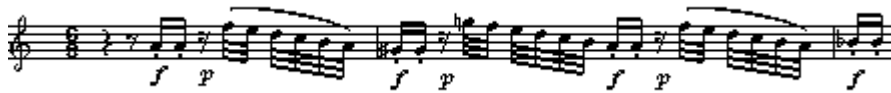


Genomföringen inleds med en utveckling av dialogtemat (nr 2 ovan) innan huvudtemat klingar ut i Ass-dur. Den bjuder i övrigt på en rörlig vänsterhand i pianot, bl.a. ackompanjerande 16-delstrioler. Återtagningen är långt ifrån en slavisk upprepning av expositionen.

Andra satsen, *Andante*, har tredelad ABA-form. A-temats melodi (A-dur) presenteras i pianot men får snart sällskap av stråkarnas självständiga stämmor:



I B-delen, som står i a-moll, ökar dramatiken, inte minst genom växlingen mellan forte och piano:



Stämningen mildras efterhand genom utflykter i C-dur innan den älskliga stämningen återkommer med A-delens repris.

Finalsatsen, *Presto*, är liksom första satsen skriven i sonatform. Den startar i svindlande tempo med ett tema dominerat av motiv som består av tre toner (streckat i notexemplet):



Detta 3-tonsmotiv dominerar genomföringen. Återtagningen bjuder liksom expositionen på långa, sammanhängande, för pianisten krävande avsnitt med 16-delslöpningar.

Sonatformen utvecklades från barockens tvådelade dansform. Haydns och Mozarts sonatsatser stöptes ofta i denna lägel enligt mönstret:

||: exposition :||: genomföring/återtagning :||.

Så är det här. Väldigt ofta avstår interpreterna från den sista halvans repris. Den kan t.o.m. strykas i vissa utgåvor. På Beethovens tid blir det allt vanligare att stryka den andra halvans repris. Formen kan då upplevas som tredelad: exposition, genomföring och återtagning. Känslan av tredelning accentueras när expositionen inte längre repriseras och genomföringen sväller ut och blir lika stor som expositionen.

Om man spelar repriserna här i C-dur tar sista satsen ca 7 minuter i stället för ca 4'30.